

Александрова О. Порівняльний аналіз уявлень студентів про типові якості характеру представників південного та західного регіонів України /Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України [гол. ред. С.Д. Максименко]. Том 13. Част. 7. – Київ.: «ГНОЗІС». 2011. – С. 6 – 15. **(Фахове видання, постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 10.03.2010 р.)**.

УДК 159.922.4

Психологічний аналіз уявлень студентів про типові якості характеру представників Південного регіону України.

Александрова О.Г.

Херсонський державний університет

В статті йде мова про типові якості характеру представників Південного та Західного регіонів України з точки зору студентів, що проживають на півдні. Проводиться порівняльний аналіз складених психологічних портретів та співставлення психологічного портрету представника Південного регіону з профілем особистості досліджуваних.

Ключові слова: *домінантні особистісні риси, семантичні простори, профіль особистості.*

В статье идет речь о типичных чертах характера представителей Южного и Западного регионов Украины с точки зрения студентов, живущих на юге. Проводится сравнительный анализ составленных психологических портретов и сопоставление психологического портрета представителя Южного региона с профилем личности испытуемых.

Ключевые слова: *доминирующие личностные черты, семантические пространства, профиль личности.*

The article deals with the typical traits of representatives of the Southern and Western regions of Ukraine in terms of students living in the south. A comparative

analysis of psychological portraits drawn and a comparison of psychological portraits of the Southern Region with the profile of the individual subjects.

Keywords: dominant personality traits, the semantic space, profile of personality.

В останні часи проблема національної ідеї стала однією з найпопулярніших тем у суспільних науках. Сучасна ситуація перехідного суспільства, змусила людство відчувати себе частиною цілого, знайти психологічну підтримку в традиції та звернутися до етнічної ідентифікації, до консолідації етнічної спільноти для розробки інтегруючого національного ідеалу за нових соціальних умов, а також виокремити свою національну культуру та історію від інших.

Серед українських науковців етнічна проблематика знову стає актуальною, й її розробкою займаються такі дослідники, як В.Євтух, М.Шульга, А.Пономарьов, О.Нельга, О.Семашко, В.Куєвда, М.Боришевський, Л.Орбан-Лембрік та інші. Значний внесок у розробку теоретичних аспектів етнічності зробили у радянський період такі вчені, як Ю.Бромлей, Л.Гумільов, М.Чебоксаров, С.Токарев, В.Козлов та інші. Особливу увагу аналізу складних феноменів етносоціального розвитку приділили дослідники західних країн: Ф.Гекман, Б.Андерсон, Е.Сміт, Ф.Ріге, Л.Десперс, Т.К.Оомен, К.Дойч, Е.Гелнер, У.Конор та інші [1;2;5;6;11;12;14].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства очевидною є різниця у політичних поглядах, культурних та релігійних традиціях та відношенні до життя між представниками різних регіонів України. Це наштовхує на роздуми про відмінність і в психологічних особливостях. На сьогоднішній день у доступних літературних джерелах замало інформації про вивчення саме психологічних відмінностей.

Метою дослідження виступає розміщення типових уявлень про західного та південного українця в семантичному просторі особистісних якостей та порівняння із структурою характеру досліджуваних.

В основу дослідження покладено такі **гіпотези**:

- у зв'язку із різними географічними, історичними та соціогенетичними умовами формування субетносів, їх психологічні якості також будуть відмінними;

- уявлення досліджуваних про типові якості характеру представників Південного регіону повинні більш менш точно співпадати із структурою їх особистості.

У відповідності до поставленої мети для перевірки висунутих гіпотез визначено такі **завдання дослідження**:

- розмістити уявлення про типові риси представника південного регіону України в семантичному просторі особистісних якостей;

- порівняти семантичні простори, що їх утворюють особистісні якості досліджуваних (за психодіагностичним тестом) та отримані в результаті дослідження методом семантичного диференціалу.

Для розв'язання поставлених у роботі завдань були використані наступні методи: метод реконструкції суб'єктивних семантичних просторів[11], Психодіагностичний тест [8], методи статистичної обробки (факторний аналіз).

Особливості технології організації та проведення експерименту.

Експериментальне дослідження проведене у 2006 – 2007 роках на базі Інституту психології, історії та соціології та Інституту іноземних мов Херсонського державного університету. Було продіагностовано 152 студенти першого курсу денної форми навчання, з них 128 (84%) дівчат та 22 (16%) хлопців віком від 17 до 20 років.

Констатуючий експеримент був проведений в декілька етапів та спрямований на побудову суб'єктивної структури особистості представника Південного регіону та порівняння цієї структури із особистісними характеристиками досліджуваних.

Перший етап спрямований на виявлення протилежних пар характеристик особистості, що зможуть відобразити основні структурні компоненти українського національного характеру. Ці пари було дібрано у випадковому порядку у кількості 60 визначень. Додатково добирався особистісний опитувальник, який максимально відповідає меті дослідження.

Другий етап присвячений збору психодіагностичної інформації. Експериментом охоплено 152 студенти, з яких протоколи 2 учасників були забраковані з різних причин, тобто протоколи 150 досліджуваних реально були кількісно та якісно опрацьовані.

Заключний етап нашого дослідження було присвячено власне психосемантичному дослідженню, що відповідає завданням нашої роботи.

Людям, які брали участь в експерименті, потрібно було зробити наступне:

1. Проглянути 30 пар полярних визначень рис характеру та обрати в кожній парі таке поняття, що на думку досліджуваного більш притаманні українцю Західного регіону.
2. Теж саме завдання відноситься і до визначення якостей, що притаманні українцю Південного регіону.
3. Паралельно з цим заповнити психодіагностичний тест Мельникова-Ямпольського.

Ми обрали два регіони України для порівняння отриманих даних та можливості прослідкувати різницю у сприйманні типових рис характеру українців різних географічних зон.

Аналіз первинних результатів дослідження.

Після збору та сортування реєстраційних бланків ми проаналізували додаткову інформацію, що отримали від досліджуваних. Переважна більшість опитуваних: 81 людина (54%) відносять себе до українців та визнають рідною мовою українську; 50 студентів (33%) визначають себе як українці, але обирають російську мову як рідну; 6 опитуваних (4%) відносять себе до росіян та обирають російську мову як рідну. На цьому етапі ми вже

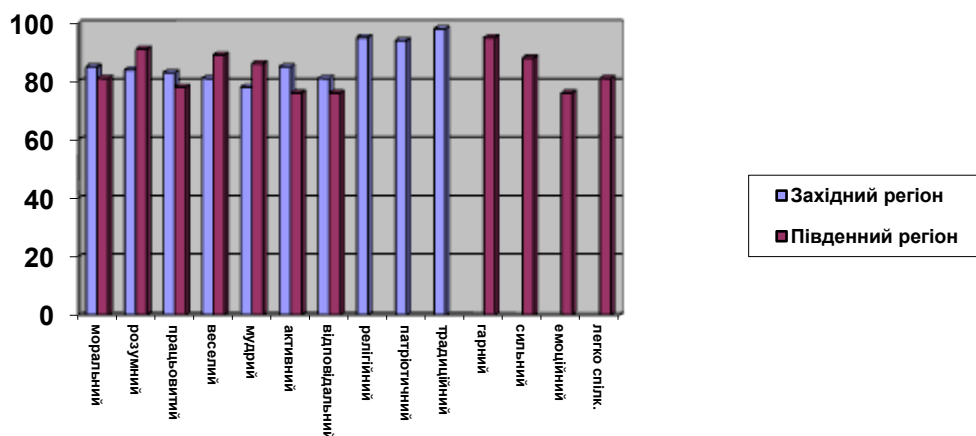
бачимо, що національний та культурний склад жителів Південного регіону гетерогенний і тому може мати й свої характерологічні особливості.

При первинному аналізі даних ми отримали перелік рис характеру, що більш притаманні двом етнічним групам українців.

Найбільш характерними є 10 наступних рис: зберігає національні традиції (98% опитаних), релігійний (95%), патріотичний (94%), моральний (85%), активний (85%), розумний (84%), працюючий (83%), веселий (81%), відповідальний (81%), мудрий (78%).

Щодо уявлень про національні риси представників південного регіону, то тут результати розподілились наступним чином. Найбільш характерними для представників Південного регіону виявилися: гарний (95% опитаних), розумний (91%), веселий (89%), сильний (88%), мудрий (86%), моральний (81%), легко спілкується (81%), працюючий (78%), емоційний (76%), активний (76%), відповідальний (76%). Важливо відмітити, що такі пари якостей як самокритичний-некритичний та непатріотичний-патріотичний отримали абсолютно рівні результати (по 50% опитаних).

Діаграма 1. - Порівняння домінуючих якостей характеру представників обох регіонів

При порівнянні отриманих даних бачимо, що є якості, які присутні в обох списках: моральний, розумний, працюючий, веселий, мудрий, активний, відповідальний. Ці якості ми можемо віднести до національного характеру українців. Але є якості які притаманні лише певному регіону: для

представників Західного регіону, на думку опитаних, більш характерні релігійність, патріотичність та збереження національних традицій; а представники Південного регіону відрізняються такими якостями: гарний, сильний, легко спілкується, емоційний. Як бачимо, представники західного регіону відрізняються національно-патріотичними рисами, а південного – емоційним забарвленням життя та відсутністю вираженого патріотизму.

Профіль особистості ми можемо побудувати лише для представників Південного регіону, так як досліджувалися лише представники лише цієї зони. Отриманий профіль можна порівняти із отриманим списком характерологічних якостей .

Таблиця 1. - Узагальнений профіль особистості представників
Південного регіону

№	Назва шкали	Середній індекс показника
1.	Нейротизм	0,61
2.	Психотизм	0,51
3.	Депресія	0,58
4.	Совісність	0,53
5.	Розгальмованість	0,54
6.	Реактивність	0,57
7.	Боязкість	0,41
8.	Товариськість	0,67
9.	Естетична вразливість	0,49
10.	Жіночність	0,51
11.	Психічна неврівноваженість	0,56
12.	Асоціальність	0,5
13.	Інтроверсія	0,38
14.	Сенситивність	0,45

Як бачимо, переважно всі показники отримують середні результати. Виключення становлять лише шкала „товариськість” (отримує високий результат). Такі результати свідчать про те, що вибірку складають люди, які намагаються створити внутрішню та зовнішню гармонію у відносинах із собою та іншими. Спілкування багате та яскраве, природне та невимушене. Краще почувають себе у товаристві, на самоті відчують тугу та нудьгу. Залюбки приймають участь у всіх масових заходах, люблять працювати та відпочивати у колективі. Така характеристика цілком відповідає віковим особливостям та соціальному статусу обраної групи досліджуваних.

В результаті кореляційного аналізу ми отримали наступні дані. Найбільший інтерес для нас отримали результати, що пов'язані із додатковими даними. До таких ми віднесли стать досліджуваних, вік (але цей параметр не мав достатнього розмаху для достовірної інтерпретації), національність, до якої себе відносить студент, мова, яку вважає рідною та шкали психодіагностичного тесту.

Ми взяли рівень достовірності при $p \leq 0,01$. При цьому ми отримали наступні значущі коефіцієнти кореляції:

0,42 між національністю та рідною мовою. Цей зв'язок досить логічний, бо більшість досліджуваних обирають рідним ту мову, до якої національності вони себе відносять.

0,35 (-0,35) такий коефіцієнт кореляції між національністю та полярністю „має труднощі у спілкуванні – легко спілкується”. При цьому досліджувані, що відносять себе до українців частіше обирають характеристику „легко спілкується”, ті, що відносять себе до росіян – „має труднощі у спілкуванні” при побудові психологічного портрету представника Південного регіону.

0,3 (-0,3) – між статтю та шкалою „працьовитий – ледачий”. Дівчата частіше обирають якість „працьовитий”, на відміну від хлопців, які обирають „ледачий” при аналізі представника Західного регіону.

0,3 (-0,3) – між статтю та полюсами „наполегливий – здатен відступати”. Дівчата частіше обирають якість „наполегливий”, на відміну від хлопців, які обирають характеристику „здатен відступати” при аналізі представника Західного регіону.

0,3 (-0,3) – між статтю та шкалою „негарний - гарний”. Тут навпаки: дівчата частіше обирають поняття „гарний” для опису представника Західного регіону, на відміну від хлопців.

0,4 (-0,4) – між статтю та поняттями „мудрий - дурний”. Дівчата здебільшого обирають позитивний полюс для характеристики представників Західного регіону.

0,29 (-0,29) – між рідною мовою та шкалою „стриманий - емоційний”. Українці обирають характеристику „емоційний” для складання портрету представника Південного регіону, тоді як росіяни здебільшого обирають – „стриманий”.

0,35 (-0,35) – між національністю та шкалою „має труднощі із спілкуванням”. 0,38 (-0,38) – між рідною мовою та тією ж шкалою. Росіяни (із рідною російською мовою) характеризують представника Південного регіону як людину із легким спілкуванням, а українці (із рідною українською мовою) – як людину, що має труднощі у спілкуванні.

0,31 (-0,31) – між національністю та шкалою „пасивний - активний”. Росіяни вказують поняття „активний” при аналізі представника Південного регіону, а українці – „пасивний”.

0,32 (-0,32) – між національністю та шкалою „слабкий - сильний”. росіяни характеризують представників Південного регіону як сильних (хоча ми не відзначали фізичну чи моральну силу), на відміну від українців, котрі частіше вказують на поняття „слабкий”.

0,31 (-0,31) – між статтю та шкалою „раціональний - емоційний”. Дівчата характеризують представника Південного регіону як емоційного, а хлопці частіше обирають поняття „раціональний”.

0,33 (-0,33) – між національністю та шкалою „негарний - гарний”. Поняття „гарний” частіше обирають досліджувані, що відносять себе до росіян. Ті, що відносять себе до українців – частіше обирають поняття „негарний” для характеристики представника Південного регіону.

0,36 (-0,36) – між шкалами „працьовитий - ледачий” та „боязкість” за ПДТ. Досліджувані, що обирають поняття „працьовитий” для характеристики представників Західного регіону відрізняються скромністю, тендітністю, боязкістю.

0,3 (-0,3) – між шкалами „працьовитий - ледачий” та „інтроверсія” за ПДТ. Інтроверти частіше обирають поняття „працьовитий” для характеристики представника Західного регіону.

0,35 (-0,35) – між шкалами „згодний із ситуацією - агресивний” та „совісність” за ПДТ. Досліджувані, що відрізняються відповідальністю, акуратністю, стійкістю моральних принципів обирають поняття „згодний із ситуацією” при характеристиці представників Західного регіону.

0,29 (-0,29) - між шкалами „згодний із ситуацією - агресивний” та „реактивність” за ПДТ. Досліджувані, що відрізняються високою загальною активністю, енергією, сценічністю обирають поняття „агресивний” для характеристики представників Західного регіону.

0,28 (-0,28) - між шкалами „наполегливий – здатний відступати” та „боязкість” за ПДТ. Боязкі досліджувані обирають поняття „наполегливий” для характеристики представника Західного регіону.

0,28 (-0,28) – між шкалами „самокритичний - некритичний” та „асоціальність” за ПДТ. Досліджувані, що не підкоряються соціальним нормам частіше обирають поняття „самокритичний” для характеристики представників Західного регіону.

0,42 (-0,42) - між шкалами „негарний - гарний” та „жіночність” за ПДТ. Тут ми бачимо підтвердження попередніх результатів, про те, що жінки частіше звертають увагу на поняття „гарний” для визначення представників Західного регіону.

0,34 (-0,34) - між шкалами „щедрий - жадібний” та „совісність” за ПДТ. Досліджувані, що відрізняються відповідальністю, акуратністю, стійкістю моральних принципів обирають поняття „щедрий” для характеристики представників Західного регіону.

0,37 (-0,37) - між шкалами „щедрий - жадібний” та „товариськість” за ПДТ. Поняття „щедрий” для представників Західного регіону обирають люди енергійні, товариські, добрі та чутливі.

0,28 (-0,28) - між шкалами „щедрий - жадібний” та „жіночність” за ПДТ. Жінки частіше обирають поняття „щедрий” для характеристики представників Західного регіону.

0,37 (-0,37) - між шкалами „мудрий - дурний” та „жіночність” за ПДТ. Поняття „мудрий” також частіше обирають жінки для визначення національних рис характеру представників Західного регіону.

0,3 (-0,3) - між шкалами „моральний - аморальний” та „нейротизм” за ПДТ. Досліджувані, що впевнені у собі, енергійні та підприємливі частіше обирають поняття „аморальний” для представників Південного регіону.

0,33 (-0,33) - між шкалами „хитрий - простий” та „депресія” за ПДТ. Досліджувані, що характеризуються тривожністю, нездатністю вирішувати свої проблеми частіше обирають поняття „хитрий” для представників Південного регіону.

0,31 (-0,31) - між шкалами „розв’язаний - скромний” та „товариськість” за ПДТ. Люди товариські здебільшого обирають поняття „розв’язаний” для опису представників Південного регіону.

0,29 (-0,29) - між шкалами „безвідповідальний - відповідальний” та „асоціальність” за ПДТ. Досліджувані, що не дотримуються соціальних норм частіше обирають поняття „безвідповідальний” для характеристики представників Південного регіону.

Як бачимо із наведених результатів, є певні закономірності між вибором окремих якостей характеру та особистісними якостями, статтю та вибором національності та рідної мови.

Факторний аналіз та побудова семантичних просторів.

Метою факторного аналізу в нашій роботі є побудова семантичних просторів якостей характеру трьох масивів даних: суб’єктивних уявлень про типового представника Західного регіону, типового представника Південного регіону України та результатів тестування вибірки досліджуваних як представників території, що вивчається.

В результаті обробки даних, отриманих про уявлення про типові риси характеру представника Західного регіону ми отримали 4 значущі фактори, що вичерпують 41% загальної дисперсії. Значущі факторні навантаження ми

отримали парами однакового значення але протилежного знаку, це пояснюється специфікою побудови стимульного матеріалу опитувальника.

Отримані фактори мають неоднорідний склад якостей характеру, що позначається і на семантичному просторі досліджуваного питання. Всі отримані фактори біполярні, що відбиває особливості побудови опитувальника.

Перший фактор ми назвали „ефективне спілкування”. Цей фактор на одному полюсі має такі характеристики: веселий, безконфліктний, м’який, активний, простий щедрий; що на нашу думку можуть бути запорукою ефективного спілкування. Протилежний полюс рис складають: сумний, конфліктний, жорсткий, пасивний, хитрий, жадібний.

Другий фактор складається лише з чотирьох рис характеру. Один полюс містить характеристики стриманий, раціональний; а інший лише одне поняття „емоційний”. Цей фактор можна назвати „емоційність”.

Третій фактор отримав назву „реалізм”. Один полюс містить поняття ідеаліст, нерозумний, слабкий, дурний, а протилежний – реаліст, розумний, сильний, мудрий.

Четвертий фактор ми назвали „вольові якості”, який містить на одному полюсі якості: наполегливий принциповий, патріотичний; а на іншому: здатен відступати, безпринципний, непатріотичний.

Що стосується дослідження типових рис представника Південного регіону, то ми також виділили 4 значущих фактора, що вичерпують 42,6% загальної дисперсії. Як бачимо, то значущість обох досліджень майже рівна. Значущі факторні навантаження на цьому етапі дослідження ми також отримали парами, що різняться тільки знаком.

Це дослідження має більшу кількість різноманітних характеристик. Традиційно ми отримали 4 біполярних фактора.

Перший фактор отримав назву „психічна сила”. Позитивний полюс складають наступні якості характеру: сумний, ледачий, непослідовний, нерозумний, пасивний, слабкий, дурний. Відповідно до цього негативний

полюс складають наступні риси: веселий, працьовитий, цілеспрямований, розумний, активний, сильний, мудрий.

Другий фактор ми назвали „ефективне спілкування”. На позитивному полюсі розташувалися наступні риси: конфліктний, жорсткий, невірноважений, має труднощі із спілкуванням, аморальний, хитрий, говорить лестоці, агресивний. Негативний полюс складають протилежні якості – це безконфліктний, м’який, спокійний, легко спілкується, моральний, правдивий, згодний із ситуацією.

Третій фактор містить на своїх полюсах лише одну характеристику – „ідеаліст (негативний полюс) – реаліст (позитивний полюс)”. Цей фактор можна назвати „реалізм”.

Останній четвертий фактор на позитивному полюсі містить такі риси характеру: релігійний, зберігає національні традиції, патріотичний. Негативний полюс містить протилежні характеристики: нерелігійний, непатріотичний, не наслідує національні традиції. Тому цей фактор отримав назву „патріотизм”.

Також ми провели факторний аналіз 14 шкал психодіагностичного тесту для побудови семантичного простору якостей характеру самих досліджуваних. Ми також виокремили 4 значущих фактора. Враховуючи, що це стандартизована психодіагностична методика, то цілком ймовірно, що ми отримали 70% сумарної дисперсії.

В даному випадку ми отримали два біполярних фактора (перший та четвертий) та два уніполярних фактора (другий та третій). Отримані результати цілком ймовірні та необхідні нам лише для порівняння із семантичним простором представників Південного регіону.

Перший фактор є біполярним та поєднує наступні шкали: на позитивному полюсі – розгальмованість, асоціальність; а на негативному – совітність. Цей фактор ми можемо назвати „ефективне спілкування”.

Другий фактор є уніполярним і складається із таких рис: нейротизм, психотизм, депресія. Цей фактор отримав умовну назву „психічна енергія”.

Третій фактор також уніполярний та складається з таких характеристик – естетична вразливість, жіночність, сенситивність. Цей фактор отримав назву „емоційна чуттєвість”.

І четвертий фактор, який є біполярним на позитивному полюсі містить товариськість, а на негативному – боязкість та інтроверсію. Цей фактор ми назвали „відкритість”.

Висновки. Такі результати певною мірою відображають стереотипні уявлення студентської молоді про представників двох регіонів України. Ми бачимо, що є певна схожість у визначених рисах характеру, що пояснюється єдиним етносом, мовою та культурою. Але розбіжності також логічні, бо відмінності процесів соціогенезу різних субетносів також очевидні й у Південному регіоні ми стикаємось із впливом щонайменше трьох національностей – українці, росіяни, татари.

Якщо порівняти семантичні простори представників Західного та Південного регіонів, то ми відмічаємо певну близькість отриманих факторів, але звичайно, не повне їх співпадання. Якщо говорити про представників Південного регіону, то виділені фактори, порівняно із представниками Західного, мають певну своєрідність: південний мешканець постає як спокійний, правдивий моральний, контактний із оточенням, тоді як житель Західної України більш визначається як веселий, активний, щедрий. Представники Південного регіону сприймаються як більш емоційні люди, активні та цілеспрямовані.

В чому визначені чіткі розбіжності, що простежуються на різних етапах експериментального дослідження, так це у факторі „патріотизм”. Представники південного регіону сприймаються як нерелігійні, як ті, що не зберігають національних традицій; й як наслідок – непатріотичні. Патріотизм же представників Західного регіону сприймається у поєднанні із вольовими якостями характеру – наполегливість та принциповість.

Щодо співвідношення результатів психодіагностичного тесту та семантичних просторів рис характеру представників Південного регіону, то

співпадання ми можемо відмітити лише по двом факторам „ефективне спілкування”, що співпадає з аналогічним фактором психосемантичного дослідження; та „психічна енергія”, що близький за тлумаченням до фактору „емоційна сила”. Два інших виділених фактора не знайшли подібності в дослідженні. Особливо цікавить фактор „емоційна чутливість”. Можливо його поява пояснюється здебільшого жіночим колективом досліджуваних. Однак ці фактори потребують подальшого дослідження та інтерпретування.

Література

1. Березін А.М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості. // Практична психологія та соціальна робота, 2001, № 10, с. 54-56
2. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. - К., 2000.- 64с.
3. Васильченко О. Уявлення молодих українців про українців: Етнопсихологія. // Соціальна психологія. – 2003. - №1. – с. 123-133.
4. Донченко О.А., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). – К.: Либідь, 2001. – 334с.
5. Євтух В.Б. Етносу спільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій. – К.: ВД „Стилос”, 2004. – 243 с.
6. Куєвда В.Т. Традиційність як фактор психічної детермінації поведінки людини. - Дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук. – К., 1998.
7. Ліщинська О. Суспільна свідомість сучасного українця. // Психолог. – 2005. – листопад (№44). – с.13-14
8. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности. – М.: МГУ, 1985.
9. Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу. // Народна творчість та етнографія. – 2001. - №1-2. – с. 37-45.
10. Москалець В.П. Духовні цінності українського народу. – Київ-Івано-Франківськ: Плай, 1999.
11. Петренко В.Ф. Основы психосемантики. – М.: Издательство МУ, 1997.
12. Сегеда С.П. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект. Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. – Київ, 2002. – 36с.
13. Супругова С. Етнічні спільноти: сутність, ознаки, класифікація. // Філософська думка. – 2005. - №5. – с.124-137
14. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 341с.